

POSTAVENÍ PÁRŮ STEJNÉHO POHLAVÍ V EVROPSKÉM A ČESKÉM MEZINÁRODNÍM PRÁVU SOUKROMÉM*

VERONIKA MUŠČÍKOVÁ, KLÁRA TOMEŠOVÁ

Abstract: **The Status of Same-Sex Couples in European and Czech Private International Law**
The case law of the European Court of Human Rights and European Union law has evolved in the protection of the rights of same-sex couples, including the obligation of states to ensure legal recognition of their relationships. Czech legislation still allows marriage only between a man and a woman, while the 2024 amendment to the Civil Code introduces a new institution of partnership. This institution grants same-sex couples nearly the same rights as marriage but retains a different label. The Czech legal framework still raises questions regarding the qualification of relationships, particularly in the context of private international law, where partnerships will likely be considered “similar relationships”.

Keywords: European Court of Human Rights; same-sex couples; legal recognition; Czech Civil Code; partnership; marriage equality; private international law; Czech legislation; EU law; rights protection; adoption rights; legal framework

Klíčová slova: Evropský soud pro lidská práva; stejnopohlavní páry; právní uznání; český občanský zákoník; partnerství; rovnost manželství; mezinárodní právo soukromé; česká legislativa; právo EU; ochrana práv; práva na adopci; právní rámec

DOI: 10.14712/23366478.2025.499

ÚVOD

Tento příspěvek se věnuje postavení párů stejného pohlaví v evropském mezinárodním právu soukromém, v českém mezinárodním právu soukromém a českém právním řádu, přičemž bude také zohledněna novela zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen jako „občanský zákoník“), která do českého právního řádu zakotvila možnost uzavírat svazky obdobné manželství také osobám stejného pohlaví,¹ a její případné dopady na mezinárodní právo soukromé.

* Tento článek vznikl za podpory studentského projektu IGA č. IGA_PF_2023_004 s názvem „Právní důsledky uzákonění manželství stejnopohlavních párů v oblasti soukromého práva“.

¹ Parlament České republiky, Senát. Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, senátní tisk 234. In: *Senát Parlamentu České*

Bude se jednat o komplexní zhodnocení postavení párů stejného pohlaví na mezinárodní a unijní úrovni, kdy bude shrnut vývoj práv stejnopohlavních párů v kontextu unijních předpisů mezinárodního práva soukromého a promítnutí tohoto postavení do judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen jako „ESLP“) a Soudního dvora Evropské unie (dále jen jako „SDEU“).

Nedílnou součástí článku bude zhodnocení postavení párů stejného pohlaví také z pohledu českého mezinárodního práva soukromého, českého právního řádu tak, jak ho momentálně vnímá judikatura nejvyšších českých soudů, přičemž budou následně zohledněny změny občanského zákoníku.

Článek je rozdělen do několika částí. Nejprve se věnuje vývoji právní ochrany stejnopohlavních párů na evropské úrovni, zejména v judikatuře ESLP a v právu Evropské unie. Poté se zaměřuje na otázky uznávání právních vztahů stejnopohlavních párů v českém právním prostředí, přičemž analyzuje, jak české mezinárodní právo soukromé reaguje na zahraniční stejnopohlavní manželství. Další část se soustředí na změny přijaté novelou občanského zákoníku a jejich dopady na postavení stejnopohlavních párů v českém právním řádu. V závěru článek shrnuje hlavní poznatky a naznačuje možné směry budoucího vývoje. Vzhledem k rozsahu tématu (a rozsahu příspěvku) se článek nezabývá detailní otázkou osvojení stejnopohlavními páry.

Předchozí právní úprava v České republice totiž umožňovala uzavřít manželství dle § 655 pouze mezi osobami odlišného pohlaví, tedy jakožto trvalý svazek mezi mužem a ženou.² Vedle manželství existoval druhý odlišný institut, který je určený pro osoby stejného pohlaví, který se nazývá registrované partnerství.³ Rozdílnost postavení manželů a registrovaných partnerů byla jasně rozpoznatelná. Postavení mezi registrovanými partnery, jakožto i vztah registrovaných partnerů k jiným záležitostem, jako jsou například děti či majetek, nedosahovalo stejné právní jistoty, jako se tomu dostávalo v manželství, respektive některé instituty byly mezi registrovanými partnery vyloučeny.⁴ Nemožnost uzavírat manželství mezi osobami stejného pohlaví v České republice se promítá i do mezinárodní roviny. České soudy například momentálně uznávají společná rodičovská práva založená formou náhradního mateřství.⁵ Odlišné stanovisko však české soudy mají v případech, kdy mají uznat cizozemské rozhodnutí o společném osvojení dítěte registrovanými partnery, jelikož takový postup český právní řád neobsahuje.⁶

Novela občanského zákoníku však nově umožňuje uzavírat svazek obdobný manželství také párům stejného pohlaví. Záměrem je, aby se na tyto svazky vztahovaly stejná práva a povinnosti jako na manželství, pokud zákon nebo jiný právní předpis nestanoví jinak. Otázkou tedy je, zda a jak se promítla změna také do mezinárodního práva soukromého.

republiky [online]. 2024, 14. funkční období [cit. 2024-12-28]. Dostupné na: <https://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/111588/93604>.

² § 655 občanského zákoníku ve znění do 31. 12. 2024.

³ § 1 odst. 1 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

⁴ Pro více informací lze odkázat na příspěvek: VALISOVÁ, V. Zavedení manželství pro páry stejného pohlaví v kontextu změn, které taková úprava vyvolá. *Rodinné listy*. 2023, roč. 13, č. 8, s. 7–13.

⁵ Dále viz pokračování článku: Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16-2.

⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 2021, sp. zn. 20 Cdo 1173/2021.

POSTAVENÍ PÁRŮ STEJNÉHO POHLAVÍ NA MEZINÁRODNÍ A UNIJNÍ ÚROVNI

VÝVOJ PRÁV OSOB STEJNÉHO POHLAVÍ V JUDIKATUŘE ESLP

Podle judikatury ESLP musí členské státy Rady Evropy právně uznat a stanovit právní rámec pro partnerství osob stejného pohlaví. Členské státy mají upravit vzájemná práva a povinnosti partnerů ve svazcích osob stejného pohlaví tak, aby jim poskytly podobná vzájemná práva a povinnosti jako osobám žijícím v manželství (tj. vzájemná pomoc, dědické právo a další).⁷ ESLP ovšem nezavazuje státy k tomu, aby párům stejného pohlaví poskytly přístup k manželství. Závěry lze označit za pragmatické, neboť řeší praktické problémy párů, jako je dědictví, důchod, právo navštěvovat partnera v nemocnici, a zároveň zohledňuje konzervativní přístup k manželství jako svazku muže a ženy.

Jak se postavení párů stejného pohlaví v judikatuře ESLP vyvíjelo? Mezi důležitá rozhodnutí již z roku 2010 patří rozhodnutí ESLP ve věci *Schalk a Kopf proti Rakousku*.⁸ Tito dva muži tvrdili porušení práva uzavřít manželství, které je zakotvené v čl. 12 Úmluvy,⁹ neboť Rakousko jim právo uzavřít manželství nepřiznalo. Čl. 12 Úmluvy stanovuje, že „muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva“. Stěžovatelé namítali, že znění čl. 12 nemusí být nutně vykládáno tak, že muži a ženy musí uzavřít manželství s osobou opačného pohlaví, resp. mezi sebou navzájem. ESLP v roce 2010 shledal, že právo uzavřít manželství vychází z tradičního chápání manželství. ESLP vycházel také z dalších práv zakotvených v Úmluvě. Na jiných místech totiž nehovoří bez přesné specifikace o pohlaví, avšak v čl. 12 je tak učiněno úmyslně, mimo jiné s ohledem na tehdejší chápání manželství jako heterosexuálního svazku. ESLP poznamenal, že s ohledem na hluboké sociální a kulturní kořeny každé společnosti (které se mohou značně lišit jedna od druhé) jsou to vnitrostátní orgány, které mohou nejlépe posoudit, zda by měly umožnit manželství osobám stejného pohlaví.

Jednotlivé státy tedy mohou poskytnout právo na uzavření manželství párům stejného pohlaví, avšak nemají povinnost tak učinit. ESLP konstatoval, že v Evropě neexistuje žádný existující konsenzus ohledně manželství stejného pohlaví, což trvá i v dnešní době.

Stěžovatelé dále tvrdili, že omezení manželství pouze na heterosexuální páry je porušením zákazu diskriminace v souvislosti s jejich právem na soukromý a rodinný život. Dovolávali se tedy porušení čl. 14¹⁰ ve spojení s čl. 8¹¹ Úmluvy a tvrdili, že právo párů stejného pohlaví uzavřít manželství je v těchto ustanoveních zahrnuto. ESLP tuto možnost zamítl, jelikož Úmluva musí být vykládána jako celek bez vnitřních rozporů.

⁷ Konkrétní rozhodnutí obsahující dané závěry budou autorky citovat níže.

⁸ Rozhodnutí ESLP ze dne 24. 6. 2010. *Schalk a Kopf*, č. 30141/04.

⁹ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jako „Úmluva“).

¹⁰ Zákaz diskriminace.

¹¹ Právo na respektování rodinného a soukromého života.

Pokud tedy čl. 12 Úmluvy neukládá povinnost zakotvení manželství i pro páry stejného pohlaví, nemůže tak učinit ani obecné pravidlo v čl. 14 a čl. 8 Úmluvy.

Jak už autorky zmiňují výše, ani dnes neexistuje povinnost uzákonit manželství pro páry stejného pohlaví. Od rozsudku *Schalk a Kopf* se však judikatura ESLP přeci jen posunula a uložila státům povinnost právně uznávat a upravovat partnerství osob stejného pohlaví v jiné formě než manželství.

Prostor pro uvážení vnitrostátních orgánů při rozhodování o uznání a ochraně partnerství osob stejného pohlaví byl proto stále široký. Ve věci *Vallianatos a ostatní proti Řecku*¹² ESLP poznamenal, že „rozšíření občanských svazků na páry stejného pohlaví by jim umožnilo upravovat otázky týkající se majetku, výživného a dědictví nikoliv jako soukromé osoby uzavírající smlouvy podle běžného práva, ale na základě právních předpisů upravujících občanské svazky, čímž by byl jejich vztah oficiálně uznán státem“. Absence takové úpravy by znamenala významnou překážku pro dosažení respektování jejich soukromého a rodinného života, jak správně argumentovali stěžovatelé také ve věci *Oliari a ostatní proti Itálii*.¹³

Ačkoli ve věci *Vallianatos* ESLP nestanovil pozitivní povinnost státu právně uznat svazky osob stejného pohlaví, poukázal však na jasný trend spočívající v zavádění forem právního uznání vztahů osob stejného pohlaví. Tento trend se odráží i v příslušných materiálech Rady Evropy.¹⁴ V případě *Oliari a ostatní* ESLP nakonec konstatoval, že existuje část států Rady Evropy, které uznávají svazky stejného pohlaví a poskytují jim ochranu, což vedlo ESLP k závěru, že existuje pozitivní povinnost státu zajistit právní uznání partnerství osob stejného pohlaví a úpravu jejich vztahů. Itálie, jakož i další státy, pak v důsledku tohoto rozhodnutí přijala zákon o registrovaném partnerství.

Stejně závěry ESLP potvrdil ve věci *Fedotova a ostatní proti Rusku*. Konkrétně ESLP uvedl, že státy jsou povinny „poskytnout právní rámec, který umožní stejnopohlavním párům, aby jim bylo poskytnuto odpovídající uznání a ochrana jejich vztahu“.¹⁵

ESLP zdůraznil, že uznání partnerství osob stejného pohlaví má pro dané páry také vnitřní hodnotu bez ohledu na konkrétní právní účinky a že by „uznání přineslo pocit legitimacy párům stejného pohlaví“.¹⁶ Alekša Radonjić ovšem spatřuje v závěrech ESLP jistý rozpor a má za to, že vytvořením zvláštního a samostatného institutu pro páry stejného pohlaví, tedy registrovaného partnerství, se naopak zvyšuje propast mezi homosexuálními a heterosexuálními páry.¹⁷

ESLP k problematice práv osob stejného pohlaví zaujal pragmatický přístup. Tím, že vnitrostátní orgány mají povinnost regulovat partnerství osob stejného pohlaví, lze tak poskytnout řešení několika praktických problémů. Judikatura se vyvinula od pouhé

¹² Rozhodnutí ESLP ze dne 7. 11. 2013. *Vallianatos a ostatní proti Řecku*, č. 29381/09 a 32684/09.

¹³ Rozhodnutí ESLP ze dne 21. 7. 2015. *Oliari a ostatní proti Itálii*, č. 18766/11 a 36030/11.

¹⁴ Rezoluce č. 1728(2010) Parlamentního shromáždění Rady Evropy a na doporučení Výboru ministrů CM/Rec (2010)5.

¹⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 17. 1. 2023. *Fedotova a ostatní proti Rusku*, č. 40792/14 a 30538/14 a 43439/14, bod 178.

¹⁶ Rozhodnutí ESLP ze dne 21. 7. 2015. *Oliari a ostatní proti Itálii*, č. 18766/11 a 36030/11.

¹⁷ RADONJIĆ, A. European Court of Human Rights Caselaw on the Right of the Same-Sex Couples to Marry. A View From a Social Justice Perspective. *Politické perspektive*. 2023, Vol. 13, No. 1, s. 81–95.

ochrany svazků osob stejného pohlaví k zavedení povinnosti vytvořit právní rámec pro tyto svazky. ESLP také respektoval kulturní a sociální rozdíly v jednotlivých členských státech a další iniciativu ohledně manželství osob stejného pohlaví dále nevyvinul.

REAKCE PRÁVA EU A JUDIKATURY SDEU

Vnitrostátní úprava práv a povinností párů stejného pohlaví se v jednotlivých členských státech Evropské unie liší. To v mezinárodním právu soukromém působí problémy pro vztahy s cizím prvkem. Rodinné mezinárodní právo soukromé na unijní úrovni upravuje nařízení, přičemž některá z nich byla přijata formou posílené spolupráce. Jedná se o nařízení Brusel II *ter*,¹⁸ Řím III,¹⁹ nařízení o výživném²⁰ a nařízení o majetkových poměrech manželů²¹ / registrovaných partnerů.²² Jediným unijním právním předpisem, který reflektuje všechny typy svazků, jsou nařízení týkající se majetkových poměrů. A možná právě proto byl celý přijímací proces poněkud zdlouhavý a k přijetí došlo nakonec pouze v režimu posílené spolupráce. Členské státy se totiž původně v roce 2011 nedokázaly na úpravě majetkových poměrů párů jednomyslně shodnout, a proto došlo v roce 2016 k přijetí obou nařízení za využití posílené spolupráce, o jejíž navázání zažádalo celkem osmnáct členských států EU včetně České republiky.²³ S ohledem na úzkou souvislost manželství a registrovaného partnerství měly být oba návrhy nařízení přijaty současně v jednom balíčku, aby se tak zajistilo rovné zacházení mezi manžely a registrovanými partnery.²⁴ To se po následných diskusích začalo jevit jako problematické, neboť se ukázalo, že za takových okolností nemohou zejména státy, které svazky osob stejného pohlaví neuznávaly, souhlasit s přijetím nařízení. Vymezení pojmu manželství je přitom ponecháno na každé národní právní úpravě. Obava o nutnost zavedení manželství pro páry stejného pohlaví do vnitrostátních právních řádů je proto irelevantní. I přesto některé státy odmítly nařízení přijmout.

¹⁸ Nařízení Rady (EU) č. 2019/1111 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o mezinárodních únosech dětí.

¹⁹ Nařízení Rady (EU) č. 1259/2010, kterým se zavádí posílená spolupráce v oblasti rozhodného práva ve věcech rozvodu a rozluky.

²⁰ Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností, se vztahuje na přeshraniční řízení, ve věcech vyživovacích povinností.

²¹ Nařízení Rady (EU) 2016/1103 ze dne 24. června 2016 provádějící posílenou spolupráci v oblasti příslušnosti, rozhodného práva a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech majetkových poměrů v manželství.

²² Nařízení Rady (EU) 2016/1104 ze dne 24. června 2016 provádějící posílenou spolupráci v oblasti příslušnosti, rozhodného práva a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech majetkových důsledků registrovaného partnerství.

²³ Mezi další státy se řadí Belgie, Bulharsko, Německo, Řecko, Španělsko, Francie, Chorvatsko, Itálie, Lucembursko, Malta, Nizozemsko, Portugalsko, Slovinsko, Finsko, Švédsko, Rakousko a Kypr.

²⁴ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Brusel: Evropská komise, 16. 3. 2011, KOM (2011) 125 v konečném znění, s. 5–6.

JAK SI STOJÍ PRÁVA A POVINNOSTI PÁRŮ STEJNÉHO POHLAVÍ PRÁVĚ
V NAŘÍZENÍ O MAJETKOVÝCH POMĚRECH MANŽELŮ A V NAŘÍZENÍ
O MAJETKOVÝCH DŮSLEDČÍCH REGISTROVANÝCH PARTNERSTVÍ?

Nařízení směřující k úpravě majetkových vztahů manželů staví na autonomii vůle. Manželé či snoubenci mají možnost zvolit si rozhodné právo z několika právních řádů – práva státu dle obvyklého pobytu (budoucích) manželů nebo práva státu dle státní příslušnosti alespoň jednoho z (budoucích) manželů.²⁵ Pokud možnost volby rozhodného práva nevyužijí, nařízení stanoví několik hraničních určovatелů, které slouží k nalezení rozhodného práva.²⁶ Úprava v nařízení o majetkových důsledcích registrovaných partnerů je obdobná, ale jsou zde zohledněna specifika registrovaných partnerství a také skutečnosti, že ne všechny členské státy EU ve svých právních řádech upravují svazky osob stejného pohlaví, ať už formou manželství, či registrovaného partnerství. Manželé se také mohou dohodnout na volbě soudu.²⁷ Totéž platí i pro nařízení týkající se registrovaných partnerů.

Ze strany SDEU je pro páry stejného pohlaví důležitý rozsudek ve věci *Coman*.²⁸ SDEU se v této věci zabýval pojmem manžel nebo manželka migrujícího unijního občana ve směrnici 2004/38 o volném pohybu unijních občanů. Otázkou bylo, zda pod pojem „manžel nebo manželka“ spadá také neunijní manžel nebo manželka unijního občana stejného pohlaví, na kterou SDEU odpověděl kladně. SDEU jednoznačně uvedl, že členský stát nemůže odmítnout na svém území uznat (pro účely přiznání odvozeného práva pobytu neunijnímu občanovi) manželství jím uzavřené s migrujícím unijním občanem stejného pohlaví v některém jiném členském státě podle práva tohoto jiného členského státu.²⁹

V současné době je na unijní úrovni snaha o zavedení povinnosti uznávání manželství osob stejného pohlaví po celé EU,³⁰ což by do budoucna mohlo mít vliv také

²⁵ „Manželé či budoucí manželé se mohou dohodnout, že si zvolí nebo změní právo rozhodné pro své majetkové poměry v manželství, za předpokladu, že se jedná o některé z následujících práv: a) právo státu, v němž mají manželé nebo budoucí manželé nebo jeden z nich obvyklý pobyt v době uzavření dohody; nebo b) právo státu, jehož je některý z manželů nebo budoucích manželů v době uzavření dohody státním příslušníkem.“

²⁶ Na základě čl. 26 NMPM je právem rozhodným pro majetkové poměry právo státu dle prvního společného obvyklého pobytu, nebo dle státní příslušnosti obou manželů, nebo právní řád státu, ke kterému mají manželé nejužší vazbu. Jestliže mají manželé v době uzavření manželství více než jednu společnou státní příslušnost, určí se rozhodné právo pouze dle obvyklého pobytu nebo nejužší vazby.

²⁷ „V případech upravených v článku 6 se strany mohou dohodnout, že soudy členského státu, jehož právo je rozhodné podle článku 22 nebo čl. 26 odst. 1 písm. a) nebo b), nebo soudy členského státu uzavření manželství jsou výlučně příslušné rozhodovat ve věcech týkajících se jejich majetkových poměrů v manželství.“

²⁸ Rozsudek Soudního dvora (velkého senátu) ze dne 5. června 2018. Relu Adrian Coman a další v. Inspectoratul General pentru Imigrări a Ministerul Afacerilor Interne.

²⁹ Pro podrobnější informace ohledně rozsudku Coman a jeho dopadech autorky odkazují na článek Lenky Kříčkové (KŘÍČKOVÁ, L. Three Years with Coman: How Much Has Changed? *The Vienna Journal on International Constitutional Law* [online]. 2022, Vol. 16, No. 2, s. 263–284 [cit. 2024-10-12]. Dostupné na: <https://dx.doi.org/10.1515/icl-2021-0039>).

³⁰ Same-sex marriages and partnerships should be recognised across the EU. In: *European Parliament: News* [online]. 21. 9. 2021 [cit. 2024-10-12]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210910IPR11913/same-sex-marriages-and-partnerships-should-be-recognised-across-the-eu>.

pro jejich majetkové poměry. Zdá se ovšem, že tento návrh bude zablokován např. ze strany Polska.³¹ Aktuální legislativní návrh se vztahuje prozatím pouze k uznávání rodičovství.³²

UZNÁVÁNÍ ZAHRANIČNÍCH ROZHODNUTÍ TÝKAJÍCÍCH SE PÁRŮ STEJNÉHO POHLAVÍ

Český zákon o mezinárodním právu soukromém upravuje právní poměry párů stejného pohlaví v § 67 ZMPS. Příslušná část zákona je nadepsána jako „Registrované partnerství a obdobné poměry“. Komentářová literatura³³ se v tomto směru rozchází v otázce, zda lze za „obdobné poměry“ považovat manželství osob stejného pohlaví a užít na tyto vztahy § 67 ZMPS, nebo zda otázky plynoucí z manželství osob stejného pohlaví posuzovat dle § 47 a násl. ZMPS (poměry mezi manžely). V takovém případě mezinárodní právo soukromé hovoří o tzv. kvalifikačním problému. Jakým způsobem by tedy české soudy měly přistupovat k určování práva rozhodného vyplývajícího z manželství osob stejného pohlaví?

Obdobným poměrem se dle důvodové zprávy k zákonu rozumějí některé druhy vztahů upravených v zahraničních právních řádech, které se mohou od české úpravy značně lišit.³⁴ Fišerová a Břicháček se přiklání k řešení, že za obdobný poměr bude možné považovat i manželství osob stejného pohlaví uzavřené ve státě, jehož právo vznik takového sňatku umožňuje³⁵ a jehož uznání za manželství v České republice by bylo v rozporu s českým veřejným pořádkem.³⁶ Vzhledem k tomu, že institut registrovaného partnerství nebo obdobných poměrů je upraven jen v některých státech a současně právní úprava (ani v EU) není jednotná, jevílo se zákonodárci jako nejvhodnější použití práva státu, kde partnerství vzniklo. Tak by neměla nastat situace, že dané rozhodné právo, kterého se má použít, úpravu registrovaného partnerství nebo obdobných poměrů nezná.

Naopak Zavadilová a Grygar podřazují manželství osob stejného pohlaví pod rozsah pojmu „manželství“. Oproti pojmu registrované partnerství, pojem „obdobný poměr“ český právní řád nezná. Důvodová zpráva k § 67 je poměrně neurčitá, když uvádí, že se jedná o některé druhy vztahů upravených v zahraničních právních řádech, které se mohou od české úpravy značně lišit. Jednalo by se tedy o určité soužití osob, které

³¹ TILLES, D. Poland to veto EU recognition of same-sex parents, says justice ministry. In: *Notes from Poland* [online]. 9. 12. 2022 [cit. 2024-09-30]. Dostupné na: <https://notesfrompoland.com/2022/12/09/poland-to-veto-eu-recognition-of-same-sex-parents-says-justice-ministry/>.

³² Proposal for a COUNCIL REGULATION on jurisdiction, applicable law, recognition of decisions and acceptance of authentic instruments in matters of parenthood and on the creation of a European Certificate of Parenthood. In: *EUR-Lex: Access to European Union law* [online]. 7. 12. 2022 [cit. 2025-02-28]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0695>.

³³ Srov. FIŠEROVÁ, Z. – BŘICHÁČEK, T. Hlava VI. Registrované partnerství a obdobné poměry (§ 67). In: BŘÍZA, P. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 341–344; a ZAVADILOVÁ, M. – GRYGAR, J. Právomoc, rozhodné právo a uznávání rozhodnutí ve věcech registrovaného partnerství a obdobných poměrů (§ 67). In: PAUKNEROVÁ, M. a kol. *Zákon o mezinárodním právu soukromém: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 435–441.

³⁴ Důvodová zpráva [online]. [cit. 2025-02-28]. Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duodova-zprava-k-ZMPS.pdf>.

³⁵ Například Švédsko, Španělsko, Belgie, Nizozemsko a další.

³⁶ FIŠEROVÁ – BŘICHÁČEK, c. d., s. 341–344.

je legislativně upraveno, a dané soužití by vzniklo na základě registrace, tedy vydání úředního aktu.³⁷

Takový „obdobný poměr“ se tedy může od registrovaného partnerství lišit např. jiným nahlížením na prvek trvalosti soužití, teoreticky i počet osob v soužití, a nemusí jít nutně o osoby stejného pohlaví, jak plyne např. z francouzské úpravy,³⁸ na kterou odkazuje důvodová zpráva.³⁹ Autoři této části komentáře mají za to, že manželství osob stejného pohlaví nelze obsahově subsumovat pod rozsah normy v § 67 ZMPS, když českému zákonodárci je existence takových cizích právních úprav známa, a nijak na ni nereagoval.⁴⁰

Autoři vycházeli z obecné zásady *neminem laedere* i z obsahového vymezení základních prvků registrovaného partnerství a zejména jeho zásadního odlišení od pojmu manželství. Pokud tedy mají být v českém právním řádu manželství osob stejného pohlaví přiznány účinky (třeba jen velmi omezené), podřadí se pod pravidla týkající se manželství (§ 47 a 49).⁴¹

Jaké by byly případné důsledky těchto odlišných přístupů? Pokud by soud například při řešení majetkových poměrů manželů stejného pohlaví určoval rozhodné právo na základě § 67 odst. 2 ZMPS, řídily by se majetkové poměry právním řádem státu, kde takové manželství vzniklo. Výhodou tedy je, že by se předešlo použití práva státu, který takovou úpravu nezná. Riziko však může nastat ve ztrátě úzkého spojení mezi situací manželů a právem rozhodným. Druhý přístup, tedy podřazení majetkových poměrů manželů stejného pohlaví pod § 49 odst. 3 a 4 ZMPS, rozšiřuje okruh hraničních rozhodatelů o obvyklý pobyt, státní příslušnost, a především přináší volbu rozhodného práva. V takovém případě by si manželé mohli pro své majetkové poměry sami rozhodné právo zvolit, což § 67 nenabízí. Pokud by si manželé rozhodné právo nezvolili, řídily by se jejich majetkové poměry právním řádem státu, ve kterém mají manželé obvyklý pobyt. Tím by byla oproti § 67 zajištěna úzká vazba mezi majetkovými poměry manželů a rozhodným právem.

Při kvalifikaci majetkových poměrů manželů stejného pohlaví je dle autorek potřeba zohlednit současný vývoj, kterým je narůst uzákoňování tzv. „manželství pro všechny“,⁴² a také odlišení stejnopohlavního manželství od registrovaného partnerství a obdobného poměru k registrovanému partnerství, jak uvádí autorky výše.⁴³ Proto je dle autorek vhodnější podřadit tyto svazky pod sekci § 48 a násl. (poměry mezi manžely), a nikoli pod § 67 ZMPS (registrované partnerství a obdobné poměry). Kvalifikační problém přetrvává také na unijní úrovni.⁴⁴

³⁷ ZAVADILOVÁ – GRYGAR, c. d., s. 435–441.

³⁸ Stejná právní úprava platí také v Rakousku, Belgii, Lucembursku, Nizozemsku, na Kypru a v Estonsku.

³⁹ ZAVADILOVÁ – GRYGAR, c. d., s. 435–441.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Posledním členským státem, který uzákonil manželství pro všechny, je Slovinsko.

⁴³ ZAVADILOVÁ – GRYGAR, c. d., s. 435–441.

⁴⁴ Vice informací poskytuje článek spoluautorky Kláry Tomešové (TOMEŠOVÁ, K. The Problem of Classification in Property Rights of Persons of the Same Sex in the Context of Private International Law. *International and Comparative Law Review* [online]. 2023, Vol. 23, No. 2, s. 294–305 [cit. 2025-02-28]. Dostupné na: <https://doi.org/10.2478/iclr-2023-0025>).

POSTAVENÍ PÁŘŮ STEJNÉHO POHLAVÍ V JUDIKATUŘE ČESKÝCH SOUDŮ

ÚSTAVNÍ SOUD K OTÁZCE RODIČOVSTVÍ⁴⁵

Dva muži z Kalifornie (jeden z nich byl českým občanem) se stali na základě rozhodnutí kalifornského soudu rodiči svého dítěte, které porodila náhradní matka. Tito muži pak požádali Úřad městské části Praha 1 o vydání osvědčení o státním občanství svého potomka. Úřad muže vyzval, aby zahájili řízení o uznání rozhodnutí kalifornského soudu. Nejvyšší soud návrhu částečně vyhověl a vyslovil rodičovství českého občana, jelikož není v rozporu s českým veřejným pořádkem, pokud se dítě narodilo cestou náhradního mateřství. Úřad následně vydal osvědčení o státním občanství dítěte a vystavil jeho český rodný list, ve kterém je český občan uveden jako otec a kolonka matky zůstala prázdná. K druhému muži se Nejvyšší soud nevyjádřil, proto k němu směřoval opětovný návrh, tentokrát právě ke vztahu k druhému rodiči. Nejvyšší soud návrh zamítl. Měl totiž za to, že pokud by návrhu vyhověl, nastolil by tím situaci odpovídající společnému osvojení dítěte mezi osobami stejného pohlaví, což české právo neakceptuje.

Ústavní soud se nejprve zabýval rodinným životem. Přihlédl totiž k tomu, že existuje poloviční pravděpodobnost, že druhý rodič může být otcem dítěte. Odkázal tak na judikaturu ESLP, podle které stejnopohlavní pár, jenž je ve stabilním svazku a sdílí společnou domácnost, spadá pod ochranu rodinného života. Není tedy pochyb o tom, že vedou rodinný život, který je chráněn Listinou. Ústavní soud shledal v uznání rodičovství pro oba stěžovatele nejlepší zájem pro jejich dítě. Zároveň zdůraznil, že se nejedná o plošné umožnění rodičovství dvou osob stejného pohlaví či snad společné osvojení stejnopohlavními páry. Bylo rozhodnuto pouze o tom, že v České republice v tomto konkrétním případě byla uznána faktická a právní realita. Druhý stěžovatel má právo na ochranu rodinného života, jelikož rodinný život v jeho případě právně i fakticky existuje. Odlišné stanovisko nikdo nezaujal.

ÚSTAVNÍ SOUD K OTÁZCE OSVOJENÍ⁴⁶

Pokud jde o otázky uznávání cizích rozhodnutí o osvojení, ZMPS stanovuje (mimo další podmínky) podmínku přípustnosti osvojení i podle hmotněprávních ustanovení českého práva. A právě o zrušení této pasáže usiloval Krajský soud v Praze. V řízení v prvním stupni okresní soud zamítl návrh dvou registrovaných partnerů (občan České republiky a občan Trinidadu a Tobaga) na uznání rozhodnutí soudu z New Jersey (Spojené státy americké), kterým došlo k osvojení dvou nezletilých dětí. Důvodem bylo nesplnění podmínky v § 63 odst.1 ZMPS, jelikož český právní řád neumožňuje osvojení páry stejného pohlaví.

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.

⁴⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 6/20.

Spolu s ustanovením v ZMPS tedy brání uznání takového rozhodnutí i § 800 o. z. Krajský soud v Praze jako navrhovatel připomněl, že respektuje úpravu v občanském zákoníku, jelikož je to výsledek „*společenské diskuse o společném osvojení nezletilých dětí párem osob stejného pohlaví nebo nesezdaným smíšeným párem a která na území České republiky takové osvojení vylučuje*“. Dodal však, že za situace, kdy o takovém osvojení rozhodl soud v cizině, pak nová úprava brání při uznání takového rozhodnutí zohlednit nejlepší zájem dětí, které mají rodinnou vazbu na území České republiky, na kterém se zdržují. Tímto dochází k porušení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte a čl. 10 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny.

Krajský soud měl za to, že odepření uznání rozhodnutí o osvojení pro obcházení zákona by bylo možné i po zrušení části § 63 odst. 1 ZMPS, jelikož výhrada veřejného pořádku stále platí. Navrhovateli šlo o uznání faktické a právní reality.

Ústavní soud návrh Krajského soudu v Praze zamítl. Vysvětlil, že podmínka souladu napadeného ustanovení s hmotněprávními ustanoveními českého práva je ve své podstatě kompromisním řešením. Uznávání cizích rozhodnutí je tedy možné, avšak český zákonodárce si určil další podmínky, za kterých lze cizí rozhodnutí v České republice uznat a přiznat takovému rozhodnutí vnitrostátní účinky. K osvojení dítěte poukázal, že na osvojení neexistuje základní právo na osvojení dítěte, a nemůže tak být porušeno právo na rodinný život. Ani uznání právní a faktické reality není dle Ústavního soudu namístě.⁴⁷ Nadto dodal, že děti navštěvují Českou republiku již třináct let a za celou dobu se neukázalo, že by vznikaly problémy plynoucí z neuznání osvojení. Budoucí důsledky neuznání osvojení označil za hypotetické obavy ekonomické povahy.

Odkázal na některá rozhodnutí ESLP s tím, že na nyní posuzovanou věc nepřiléhají.⁴⁸ K nejlepšímu zájmu dítěte pak uvedl, že nemusí být za každé situace jediným hlediskem.

Proti nálezu se vymezil Pavel Šámal společně s Kateřinou Šimáčkovou a Vojtěchem Šimíčkem. Východiskem pro odlišné stanovisko byl základní přístup k lidským právům, která pro ně představují nárok jednotlivce vůči všem ostatním. Připomněli, že pro různé menšiny (tedy v této věci homosexuálně orientovaní jedinci, kteří uzavřeli partnerství/sňatek v zahraničí) jsou lidská práva mocným nástrojem. Za klíčové označili čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy, jejichž výklad zamítaný nález „odbývá“ odkazem na nálezy sp. zn. Pl. ÚS 10/15 a sp. zn. Pl. ÚS 7/15 a nezabývá se podrobnějším výkladem čl. 10 odst. 2 Listiny ve vztahu k zásahu státu do soukromého a rodinného života. Disentující soudci správně upozornili na judikaturu ESLP, která zohlednila společenský posun a pojem rodinný život rozšířila i na jiné vztahy, jak podrobněji uvádí autorky výše. Ochrana tradiční rodiny, jak uvádějí disentující soudci, je silným legitimním zájmem, avšak tento zájem není schopen převážit veškeré protichůdné zájmy. Mají

⁴⁷ Ústavnímu soudu není zřejmé, proč by faktická realita života v zahraničí musela mít vyšší hodnotu než faktická realita života na území České republiky.

⁴⁸ Např.: rozhodnutí ESLP ze dne 28. 6. 2007. Wagner a J. M. W. L. proti Lucembursku, č. 76240/01; rozhodnutí ESLP ze dne 26. 6. 2014. Mennesson proti Francii, č. 65192/11; rozhodnutí ESLP ze dne 26. 6. 2014. Labassee proti Francii, č. 65941/11.

za to, že napadeným zákonným ustanovením je skupina osob (registrovaní partneři) nedůvodně vyloučena z možnosti osvojení dětí. Tím dochází k zásahu do jejich lidské důstojnosti a k porušení jejich práva na ochranu soukromého života. Vyzdvihli, že podstatou věci je akceptace již existujícího právního (nikoliv jen faktického) stavu. Zrušením napadené části by nedošlo ke směřování uzákonění osvojování dětí registrovanými partnery. Došlo by pouze k narovnání již existujícího právního stavu v našich podmínkách. Disentující soudci se rovněž vymezili proti bodu 28 nálezu, ve kterém si Ústavní soud domýšlí motivaci navrhovatelů k uznání rozhodnutí. Zamítavý nález se taktéž nevypořádal s nálezem ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16 (N 116/85 SbNU 879), který autorky zmiňují výše, čili s vlastní judikaturou. Mají za to, že byť ESLP dosud neřešil problematiku uznávání osvojení dítěte stejnopohlavním párem v zahraničí, je třeba dosavadní judikaturu ESLP na nynější případ aplikovat. V závěrečné části disentu pak jeho autoři poukázali na potřebu zkoumání nejlepšího zájmu dítěte a věnovali se také problematice veřejného pořádku se závěrem, že právě veřejný pořádek a možnost případného odmítnutí rozhodnutí pro nesoulad s veřejným pořádkem je např. pro případy obcházení zákona dostačující.

NEJVYŠŠÍ SPRÁVNÍ SOUD K OTÁZCE MANŽELSTVÍ⁴⁹

Na Nejvyšším správním soudu bylo rozhodnuto o posouzení otázky uznávání manželství. Brněnská matrika nevyhověla žádosti o zápis uzavření manželství dvou osob stejného pohlaví, které bylo uzavřeno v Nizozemí, do zvláštní matriky. Matrika odkázala na českou právní úpravu, která uznává manželství výlučně mezi mužem a ženou. Stěžovatelé odkázali na komentářovou literaturu a argumentovali tím, že zákonodárce u ZMPS počítal s rozlišením institutů registrovaného partnerství a manželství na základu charakteru těchto institutů a vyplývajících práv a povinností. Dodali, že v Nizozemí existuje jak institut manželství, tak i registrované partnerství a oba jsou otevřeny pro páry heterosexuální i homosexuální. Stěžovatelé namítali zejména zásah do jejich důstojnosti, rovnosti, práva na rodinný a soukromý život.

NSS dal za pravdu krajskému soudu, podle něhož správní orgány nemohly stěžovatelům vyhovět a zapsat manželství do matriční knihy manželství. Správní orgán byl oprávněn zapsat sňatek jako registrované partnerství, jelikož tuto formu české právo zná a uznává. Dodal, že nemůže nahrazovat činnost zákonodárce, který by jako jediný mohl uvážit, zda by prozatím neexistující právní úprava měla doplnit český právní řád.

⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2018, č. j. 8 As 230/2017-41.

MANŽELSTVÍ A REGISTROVANÉ PARTNERSTVÍ

Právní úprava v České republice umožňuje uzavřít manželství pouze mezi osobami odlišného pohlaví,⁵⁰ jakožto trvalý svazek mezi mužem a ženou.⁵¹ Definice manželství v této podobě byla od 1. 1. 2014, tedy od účinnosti nového občanského zákoníku, nezměněna, a to až do přijetí novelizačního zákona č. 123/2024 Sb., který definici manželství rozšířil také o definici partnerství. Vedle manželství však existuje druhý odlišný institut, který je určený pro osoby stejného pohlaví, který se nazývá registrované partnerství.⁵² Registrované partnerství, které je trvalým společenstvím, bylo v české právní úpravě zakotveno zákonem č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen „zákon o registrovaném partnerství“), který přijal Parlament ČR v roce 2006. Cílem tohoto zákona bylo alespoň částečně stabilizovat partnerské vztahy stejnopohlavních párů a upevnit tak jejich postavení ve společnosti, tedy posílit jejich lidská a občanská práva a také zesílit jejich motivaci setrvat v dlouhodobém svazku. Je možné konstatovat, že v době přijetí zákona o registrovaném partnerství šlo o naprosté maximum, jež byli zákonodárci ochotni dopřát párům stejného pohlaví.

Při přijetí nového občanského zákoníku v roce 2012 byla v tomto zákoně úprava registrovaného partnerství z právně-politických důvodů záměrně vynechána⁵³ a registrované partnerství tak nebylo zařazeno mezi ostatní instituty rodinného práva. Již tato úprava vyvolala řadu otázek týkajících se faktického postavení registrovaného partnerství v právním řádu a samozřejmě též otázek týkajících se zrovnoprávnění postavení heterosexuálních a homosexuálních párů. Vyloučením do samostatného zákona byla zdůrazněna rozdílnost obou právních svazků, o čemž nemohla existovat žádná pochybnost.

Rozdílnost postavení manželů a registrovaných partnerů je nyní jasně rozpoznatelná. Postavení mezi partnery, jakožto i vztah registrovaných partnerů k jiným záležitostem, jako jsou například děti či majetek, nedosahuje stejné právní jistoty, jako se tomu dostává v manželství, respektive některé instituty jsou mezi registrovanými partnery vyloučeny.

⁵⁰ Z historického hlediska se můžeme podívat na úpravu institutu manželství již v zákoně č. 265/1949 Sb., zákon o právu rodinném, který manželství upravoval v § 1 odst. 1, kdy se manželství uzavíralo souhlasným prohlášením muže a ženy před místním národním výborem, že spolu vstupují v manželství. Tato úprava byla účinná od 1. 1. 1950 do 31. 3. 1964. Definice a účel manželství v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, který byl nástupcem po zákonu o právu rodinném, v účinném znění od 1. 4. 1964 do 31. 7. 1998, byla uvedena v § 1, kdy se manželství uzavíralo na základě dobrovolného rozhodnutí muže a ženy vytvořit harmonické, pevné a trvalé životní společenství. Definice a účel manželství v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, v účinném znění od 1. 8. 1998 do 31. 12. 2013, byla uvedena opět v § 1, kdy manželství bylo trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem, kdy hlavním účelem manželství bylo založení rodiny a řádná výchova dětí. Nový občanský zákoník tedy doposud zachovával (a nadále také zachová), že manželství je možné uzavřít pouze mezi osobami odlišného pohlaví, tedy mezi mužem a ženou.

⁵¹ § 655 občanského zákoníku.

⁵² § 1 odst. 1 zákona o registrovaném partnerství.

⁵³ Zřejmě z důvodu obavy, že by pak bylo přijetí občanského zákoníku složitější.

Je přitom nezbytné vnímat i takové souvislosti, které se týkají odlišného názvu obou institutů.⁵⁴ Z hlediska názvu je podstatné nejen označení jako manželství, ale, jak vyplývá z výše uvedeného,⁵⁵ též i to, že současné partnerství je „registrované“. Symbolika samotného názvu právního institutu má zásadní dopad na jeho společenské vnímání. Použití pojmu „manželství“ by přineslo stejnopohlavním párům pocit rovnocennosti, zatímco „registrované partnerství“ je často vnímáno jako stigmatizující a nedostatečně rovnoprávné označení.

Uzavření manželství se pokládá za slavnostní akt, jenž musí dodržovat přísné zákonné náležitosti,⁵⁶ ovšem uskutečnit jej lze téměř kdekoli. Oproti tomu registrované partnerství je pouhým administrativním úkonem bez rozsáhlejších právních náležitostí a donedávna ho bylo možné uzavřít pouze na určených čtrnácti matrikách v České republice, což mělo dozajista diskriminační charakter.⁵⁷

Z hlediska právního postavení je pak nutné na prvním místě zdůraznit rozdílnost postavení registrovaných partnerů ve vztahu k dětem, jelikož registrované partnerství je v tomto ohledu oproti manželství velmi okleštěno, což ve společnosti může v určitých ohledech kromě praktických problémů působit také mnohdy až diskriminačním charakterem.

Registrovaní partneři se nemohou stát společnými osvojiteli, pěstouny ani poručníky dítěte.⁵⁸ Na druhém místě je pak nezbytné poukázat na rozdíly majetkové, mezi registrovanými partnery nevzniká společné jmění, nedochází pak ani k exekutním postihům majetku partnera.

⁵⁴ V tomto je možné poukázat na legislativní počiny, které v rámci snahy o přijetí právní úpravy svazků homosexuálních párů proběhly dříve. Jedním z těchto počínů byla příprava novelizace zákona o registrovaném partnerství, která si kladla za cíl toto pojmenovat nově jako partnerství a odstranit z názvu slovo „registrované“, současně však stále ponechat pojem partnerství pro odlišné od manželství, jenž mělo být i nadále pouze svazkem muže a ženy. Srov. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Novela z. o registrovaném partnerství, sněmovní tisk 483/0. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. 2023, 9. volební období [cit. 2024-08-04]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tisk.sqw?O=9&CT=483&CT1=0>.

⁵⁵ Srov. právé předcházející poznámku pod čarou.

⁵⁶ Část druhá, hlava I, díl 2 občanského zákoníku.

⁵⁷ Část první, hlava II zákona o registrovaném partnerství.

⁵⁸ Je pak nutné upozornit na to, že judikatura se pak již musela potýkat se situací stejnopohlavních rodičů z cizích států. Průkopnickým rozhodnutím bylo rozhodnutí ÚS v podobě nálezu sp. zn. I. ÚS 3226/16-2, které se zabývalo postavením dvou mužů, kteří pomocí náhradního mateřství v Kalifornii získali v USA postavení rodičů. Ústavní soud konstatoval, že v „*případě soudního rozhodování o dětech nelze upřednostňovat abstraktní principy před nejlepším zájmem dítěte v konkrétním případě. Neuznání cizího rozhodnutí, kterým bylo určeno rodičovství k dítěti dvou osob stejného pohlaví v situaci, kdy už rodinný život byl mezi nimi fakticky i právně konstituován formou náhradního mateřství, z důvodu, že české právo neumožňuje rodičovství dvou osob stejného pohlaví, je v rozporu s nejlepším zájmem dítěte chráněným čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. V případě, že mezi osobami rodinný život, vzniklý na legální bázi, již existuje, je povinností všech orgánů veřejné moci jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a musí být respektovány právní záruky, které chrání vztahy dítěte a jeho rodiče.*“ Ačkoli tedy česká právní úprava stále rodičovství stejnopohlavních párů neumožňuje, objevují se již případy uznání takového rodičovství ze zahraničí. Srov. též: První český stejnopohlavní pár se stal právoplatnými rodiči. Rozhodnutí uznala česká justice. In: *iROZHLAS.cz* [online]. 19. 5. 2018 [cit. 2024-08-04]. Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/prvni-cesky-stejnopohlavni-par-se-stal-pravoplatnymi-rodici-rozhodnuti-uznala_1805190920_bar.

Původní znění připravované novely občanského zákoníku mělo záměr, že jednoduše změní § 655 a § 656 občanského zákoníku, kde by se slova „muže a ženy“ nahradily slovy „dvou lidí“. Tento záměr měl jednoduše umožnit jakýmkoliv osobám uzavřít manželství bez ohledu na jejich pohlaví.

Připravovaná novela uveřejněná pod sněmovním tiskem číslo 241/0 původně odrážela celou problematiku v obecné rovině, tedy upravovala, kdo může uzavírat manželství (všechny osoby bez ohledu na pohlaví), a také upravovala situaci v poměrech putativního manželství. Měla mít taktéž dopad na manželské páry, v nichž jeden z manželů podstoupí změnu pohlaví. Po přijetí novely občanského zákoníku by bylo nadbytečné, aby docházelo z důvodu změny pohlaví ke zrušení manželství.⁵⁹

Sněmovní tisk v této podobě prošel druhým čtením v Poslanecké sněmovně, později však byly podány pozměňovací návrhy, se kterými prošel sněmovní tisk třetím čtením v Poslanecké sněmovně. Poslanecká sněmovna poté postoupila tento návrh zákona Senátu jako tisk číslo 234/0.

Pozměňovacím návrhem došlo k tomu, že sňatek uzavřený mezi heterosexuálními partnery, tedy mezi mužem a ženou, nadále zůstává označený jako manželství, ale sňatek uzavřený mezi homosexuálními partnery, tedy mezi mužem a mužem nebo ženou a ženou, bude označován jako partnerství. Na tato partnerství se však vztahují práva a povinnosti ustanovení o manželství, nestanoví-li zákon nebo jiný právní předpis jinak,⁶⁰ a to včetně pravidel o jeho uzavření. Stručně řečeno, Poslanecká sněmovna ČR zcela jednoznačně z právně-politického hlediska dala najevo, že česká společnost je sice připravena umožnit stejnopohlavním párům mít svazek stejného obsahu jako manželé,⁶¹ ale není připravena akceptovat, že se tento svazek bude též označovat jako „manželství“. Zavedení institutu partnerství se tak pokusí nejen o částečné⁶² odstranění právní nejistoty spojené s postavením stejnopohlavních párů, ale zároveň by mělo přispět k větší společenské akceptaci těchto svazků. Institut partnerství je tak krokem ke sblížení české právní úpravy s principy rovnosti zakotvenými v evropských úmluvách o lidských právech.⁶³

SENÁTNÍ TISK Č. 234 A ZMĚNY OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU V NĚM OBSAŽENÉ

Celkem jde o čtyři změny občanského zákoníku, namísto původních šesti změn, které byly uvedeny ve sněmovním tisku před pozměňovacím návrhem. Oproti sněmovnímu tisku před pozměňovacím návrhem, kde byly změny občanského zákoníku v části první – obecné části, druhé části – rodinném právu a v části páté – ustanoveních

⁵⁹ Bližší rozebrání všech změn je již zpracováno v článku: VALIŠOVÁ, c. d.

⁶⁰ Parlament České republiky, Senát, c. d.

⁶¹ S výjimkou možnosti společně osvojit dítě.

⁶² Autorky uvádí částečně, protože stejnopohlavním párům stále nebude povolena adopce atd., přičemž otázkou adopce se autorky v tomto příspěvku zabývat nebudou.

⁶³ Zákaz diskriminace.

společných, přechodných a závěrečných, v senátním tisku jsou změny pouze v části druhé a páté. Navrhované změny občanského zákoníku se zaměřují na úpravu definice partnerství, úpravu otcovství, osvojení dětí a určení rodičovství v partnerství.

První změna bude v § 655, který měl původně jeden odstavec a doposud upravoval samotnou definici manželství. Nyní se v § 655 dosavadní text označuje jako odstavec 1 a doplňuje se odstavcem 2, který zní: „(2) *Partnerství je trvalý svazek dvou lidí stejného pohlaví, který se uzavírá stejným způsobem jako manželství. Nestanoví-li zákon nebo jiný právní předpis jinak, vztahují se na partnerství a práva a povinnosti partnerů ustanovení o manželství, právech a povinnostech manželů, vdovách a vdovcích obdobně.*“ Tato změna byla uvedena již ve sněmovním tisku v jeho znění po pozměňovacích návrzích. Tímto vzniká úplně nový právní institut, který v českém právním řádu zatím neexistoval. Máme zde samotnou definici partnerství, kdy ho zákon chápe jako trvalý svazek dvou osob stejného pohlaví, vymezuje ho od jiných typů svazků a zdůrazňuje jeho stabilní charakter. Jeho silný právní status potvrzuje i způsob a proces jeho uzavření, který je stejný jako u manželství. Stejně tak práva a povinnosti jsou stejná jako v manželství, pokud nám jiný zákon neříká něco jiného. Celkově se tak posiluje postavení osob, které se rozhodnou žít ve stejnopohlavním svazku.

Partnerství proto pomyslně tvoří most mezi registrovaným partnerstvím a manželstvím, a to ať z pohledu praktického, či symbolického. Registrované partnerství neumožňovalo společné osvojení dětí, a to i přesto, že po desetiletí se děti v homosexuálních životních společenstvích nacházejí, jsou v něm vychovávány a je o ně pečováno. Stejně tak partnerství již nebude administrativně a společensky odděleno od manželství, jak tomu bylo u registrovaného partnerství. Nejen že registrované partnerství mělo svůj vlastní zákon, kde bylo upraveno, ale také jeho samotné uzavření podléhalo úplně jinému právnímu či administrativnímu postupu.

Další změna je v § 778, kde se za slovo „neprovdané“ vkládají slova „nebo ženě v partnerství“. Nové znění tohoto ustanovení tedy bude: „*Narodí-li se dítě, které je počato umělým oplodněním, ženě neprovdané nebo ženě v partnerství, má se za to, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas; to platí i tehdy, narodí-li se dítě v době od zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné do uplynutí třicátého dne poté.*“ Rozšíření tohoto ustanovení tedy pamatuje na to, že nyní je úprava taková, že narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného, má se za to, že otcem je manžel. Jelikož se dle § 665 odst. 2 na partnerství a na práva a povinnosti partnerů vztahují ustanovení o manželství, nestanoví-li zákon jinak, musí zde být pamatováno na to, že otcem dítěte je i v případě, kdy matka uzavřela partnerství, stále muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.

V § 800 odst. 1 se na konci textu věty první doplňují slova „*nebo se osvojitelem může stát také partner, je-li rodičem dítěte druhý z partnerů*“. Celé znění odstavce je tedy: „*Osvojiteli se mohou stát manželé nebo jeden z manželů, nebo se osvojitelem může stát také partner, je-li rodičem dítěte druhý z partnerů. Výjimečně může osvojit i jiná osoba; v tom případě soud též rozhodne o tom, že se z matřiky vypouští zápis o druhém rodiči.*“ Nové znění rozšiřuje okruh osob, které jsou oprávněny osvojit si dítě, také na osoby žijící s rodičem daného dítěte v partnerství. Tato změna má vliv na právní status,

rodinné vztahy, dědické právo, péči a zodpovědnost, psychologické aspekty, práva dítěte, záznamy a dokumentaci. Obecně je osvojení komplexní proces, který má hluboký dopad na všechny osoby na něm zúčastněné a je důležité, aby zde byl brán ohled na nejlepší zájem dítěte.

Poslední změna je jako jediná v části páté občanského zákoníku, v § 3020, kde se dosavadní text označuje jako odstavec 1 a doplňuje se odstavcem 2, který zní: „(2) *Ustanovení § 776 a 777 se nepoužijí na určování rodičovství lidí v partnerství.*“ Touto úpravou zákonodárce reflektuje situaci, kdy při určení otcovství nemůžeme použít zmíněná ustanovení. Tento odklon od obecných pravidel je důsledkem specifického právního i sociologického pozadí, které se k partnerství vztahuje. Znamená to, že legislativa se snaží zohlednit jedinečné aspekty partnerství, přičemž uznává, že normy, které jsou použitelné pro manželství, nejsou v kontextu partnerství namístě, a reflektuje moderní přístup k rodinnému právu a rozmanitost a složitost dnešních rodin.

Navrhované změny představují výrazný krok ke zrovnoprávnění osob, které chtějí žít ve stejnopohlavním svazku. Zavádí novou definici pro takové soužití, tedy partnerství, které těmto osobám přiznává větší práva, než jim poskytovalo registrované partnerství, a myslí také na stabilizaci rodin, které jsou tvořeny dvěma rodiči stejného pohlaví.

I přes veškerou snahu zákonodárců upevnit postavení osob stejného pohlaví, které chtějí uzavřít trvalé společenství, neprošla tato úprava bez kompromisu, což dost možná bude v budoucnu předmětem další společenské i odborné diskuse.

DÍLČÍ ZÁVĚR O SENÁTNÍM TISKU Č. 234

Senátním tiskem navrhovaná novela občanského zákoníku představuje v českém právním prostředí odvážný krok. Jde o dost kontroverzní a společensky řešené téma. Novela nám zavádí zcela nový právní institut, který v českém právním prostředí nemá obdoby. Zavedení partnerství však představuje výrazné právní posílení postavení osob stejného pohlaví, které se rozhodnou společně žít v oficiálním a právně uznatelném svazku. Partnerství přináší téměř stejná práva a povinnosti lidem ve stejnopohlavním svazku, jako mají osoby odlišného pohlaví v manželství, tím překonává „limity“, které mělo původní registrované partnerství, a otvírá tak dveře ke zrovnoprávnění osob, které mají jinou nežli heterosexuální orientaci.

Přestože zavedení partnerství je výraznou změnou a posiluje práva osob, které chtějí žít v homosexuálním soužití, při jejím přijetí došlo k určitým kompromisům.

AKTUÁLNÍ STAV VĚCI

Novela občanského zákoníku byla nakonec označena jako předpis číslo 123/2024 Sb., který byl doručen dne 24. dubna 2024 prezidentovi České republiky Petru Pavlovi k podepsání. Tento krok představuje klíčovou fázi legislativního procesu, kdy byl zákon, jak je již uvedeno ve statích výše, schválen Poslaneckou sněmovnou a Senátem. Prezident má k dispozici lhůtu na pročetí zákona, během které může zvážit, zda on sám souhlasí s jeho zněním, a může případně vznášet námítky. Pokud by se prezident

rozhodl zákon vetovat, vrátil by zákon zpět do legislativního procesu, což by mohlo vést k dalšímu projednávání v parlamentu. Pokud k takové situaci dojde, obvykle to vyvolá pozornost jak u laické veřejnosti, tak i v politických a právních kruzích. K tomuto ovšem v případě této konkrétní zněny občanského zákoníku nedošlo, jelikož prezident zákon podepsal 29. dubna 2024. Zákon v tomto znění je účinný od 1. ledna 2025.

Mimo to také prezident Petr Pavel otevřeně podpořil práva osob s jinou nežli heterosexuální orientací, když se již na konci února vyjádřil takto: „*Uznávám princip svobody a rovnosti každého člověka z pohledu práva a nevidím důvod pro omezení práv na základě sexuální orientace. Věřím, že jsme tolerantní společnost a tato práva co nejdříve narovnáme. Na tomto mám postoji se nic nemění.*“

Vzhledem k prezidentově rozhodnutí podepsat zákon a jeho jasnému vyjádření na podporu práv osob s rozličnou sexuální orientací lze očekávat, nebo můžeme přinejmenším doufat, že tato legislativní změna povede k posílení rovnosti a právní ochrany v české společnosti. Tento krok nejenže odráží rostoucí tolerantnost, ale také přispívá k širšímu dialogu o právech menšin.

Manželství pro všechny je již dlouhodobě diskutovaným tématem v české společnosti. Přestože osoby stejného pohlaví mohou již více než deset let vstupovat do právně závazných svazků prostřednictvím registrovaného partnerství, společenský vývoj a postoje naznačují, že tento institut již neodpovídá současným požadavkům. Registrované partnerství poskytovalo omezená práva a povinnosti, což vedlo k diskusím o potřebě jejich rozšíření.

V průběhu legislativního procesu, jehož cílem bylo redefinovat manželství jako svazek dvou osob bez ohledu na jejich pohlaví, došlo k určitým kompromisům. I přes snahu zákonodárců nedošlo k úplnému zrovnoprávnění heterosexuálních a homosexuálních svazků. Výsledkem této snahy je nový právní institut nazvaný partnerství, který představuje pokrok, ale ne zcela naplňuje představu rovnosti.

Česká společnost i legislativa zřejmě zatím nejsou připraveny na úplné sjednocení právních rámců pro všechny typy svazků. Nicméně je zřejmá snaha přiznat osobám žijícím v partnerství co nejširší okruh práv. Tento krok lze chápat jako důležitý mezistupeň na cestě k úplné rovnoprávnosti.

Zakotvení institutu partnerství do ZMPS žádné změny nepřinese a kvalifikační problém nadále přetrvá. Nicméně i novela občanského zákoníku napovídá pro podporu uznávání cizích manželství jako manželství v rámci § 48 a násl. ZMPS, neboť § 655 občanského zákoníku zakotvuje nepřímou novelou analogii v celém právním řádu tak, že právní úprava pro manželství se vztahuje i na partnerství, není-li stanoveno jinak, což právě v ZMPS není.

ZÁVĚR

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva prošla vývojem od pouhé ochrany soukromého života stejnopohlavních párů až po povinnost států zajistit právní uznání jejich vztahů. Klíčová rozhodnutí, jako *Oliari a ostatní proti Itálii* nebo *Fedotova a ostatní proti Rusku*, stanovila pozitivní povinnost vytvořit právní rámec pro

partnerství osob stejného pohlaví. Evropský soud pro lidská práva však ponechává členským státům široký prostor uvážení, pokud jde o formu této úpravy, a stále nepřiznává právo na uzavření manželství.

Evropská unie přispívá k ochraně práv těchto párů prostřednictvím právních nástrojů, jako jsou nařízení o majetkových poměrech nebo rozsudek ve věci *Coman*, který potvrdil povinnost uznávat manželství uzavřené v jiném členském státě. Přesto přetrvávají významné rozdíly mezi státy.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva i právo Evropské unie zohledňují praktické potřeby stejnopohlavních párů, avšak otázka plné rovnosti, zejména uznání práva na manželství, zůstává předmětem dalšího vývoje.

Český zákon o mezinárodním právu soukromém poskytuje právní rámec pro registrovaná partnerství a „obdobné poměry“, avšak právní úprava stále vyvolává řadu otázek, zejména ohledně kvalifikace vztahů. Klíčovou výzvou je otázka, jak uznávat manželství párů stejného pohlaví ze zahraničí, což má zásadní vliv na přístup k právům, včetně volby rozhodného práva či uznávání zahraničních rozhodnutí o osvojení či společných rodičovských právech. Přestože novela občanského zákoníku přinesla jasnější právní ukotvení stejnopohlavních svazků v České republice, otázka jejich mezinárodního uznávání zůstává nevyřešená. Česká judikatura, včetně rozhodnutí Ústavního a Nejvyššího správního soudu, zatím směřuje k ochraně práv stejnopohlavních párů v individuálních případech, ale zároveň zachovává omezení vycházející z české právní úpravy, například v oblasti osvojení či uznávání manželství.

Postupné rozšiřování judikatury Evropského soudu pro lidská práva a zapojení unijních právních nástrojů může do budoucna ovlivnit českou právní úpravu. Současný stav však zůstává kompromisem mezi ochranou rodinného života a tradičními pojetími rodiny zakotvenými v českém právním řádu.

Současná česká legislativa povoluje manželství pouze mezi mužem a ženou. Registrovaná partnerství, zavedené v roce 2006, poskytuje omezená práva stejnopohlavním párům, například v oblasti adopce či majetkového vypořádání. Novela občanského zákoníku z roku 2024 přináší nový institut partnerství, který přiznává stejnopohlavním svazkům stejná práva jako manželství, ale zachovává odlišné označení. Partnerství umožní adopci dítěte partnera, ale stále se liší v otázkách rodičovství a společenského vnímání. Přestože jde o významný krok k rovnosti, označení „partnerství“ namísto „manželství“ vyvolává diskuse o plné akceptaci stejnopohlavních párů ve společnosti.

Mgr. Veronika Muščíková
Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
veronika.muscikova@seznam.cz

Mgr. Klára Tomešová
Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
klara.tomesova01@upol.cz